

Zabili ho, odřezli ho, tot' chodí a zpívá

České dudy

Tento dechový aerofonní hudební nástroj vypadá jednoduše, ale jeho stavba už zdaleka jednoduchá není

Jednoduchý popis – výroba nástroje je krok za krokem popsána v příloženém CD

(zpracováno roku 2011 Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích v rámci návrhu na udělení titulu *Nositel tradice lidových řemesel v oboru výroba lidových hudebních nástrojů pro Miroslava Stechera z Č. Budějovic*)

Složení nástroje:

Melodická píšťala, sedmitónová, laděná většinou v Es (pro hru s klarinetu), D (stále jako sólový nástroj používá JSPT Úsvit), F, G. Píšťala ústí do roztrubu, zesilující tón.

Soustava trubek- většinou nazývaná huk – také ukončená roztrubem, který hraje pouze jeden – základní tón zvolené tóniny.

Zásobník vzduchu, do kterého se vhání měchem vzduch a ze kterého je rozváděn do melodické píšťaly a zadního huku.

Nedílnou součástí nástroje je i **dekorativní část**, která nástroji dává jeho nezaměnitelnou podobu a předurčovala i jeho místní názvy: kozlík, pukl....

Vlastní stavbě nástroje předchází i pečlivá příprava nákrešů a propočtů v souvislosti s individualitou budoucího hráče. Miroslav Stecher říká: „ před začátkem je dobré a důležité vědět, pro koho ty dudy jsou“

Příprava jednotlivých součástí (použito dobře vysušené dřevo z hušky nebo javoru), které se budou následně pečlivě a s citem vyvrtávat na speciálním soustruhu 35cm vrtákem a poté pracně ozdobně soustružit a precizně vyleštit:

2 části předního malého kříže, velký kříž, zadní díl, melodická přednička se speciálním (zvolenému ladění odpovídajícím propočtům) vyvrtáním tónových otvorů

Vytočené, vyleštěné spojené části před mořením (minimálně třikrát: první nátěr se lehce přebrousí, poslední se ještě překryje bezbarvým lakem: použita tónovaná mořidla vodou rozpustná: dají se lehce kolorovat, aby korespondovala s výtvarným pojetím celého nástroje a zároveň i případně opravit).

Po přípravě jednotlivých součástí se dodávají spojovací mosazné části(plní funkci ochrany spojů i zdobnou), roztruby na přední i zadní píšťaly (snýtovaný, případ. sletovaný upravený kravský roh+nástavec z mosazného plechu+spojovací kolínko).

Po dokončení dřevěných částí následuje příprava pytlových **vzdušníků**: kůže přírodní či umělá, chemoprenem zpevněná **výplň - vložka** zaručující vyjma speciálního vzduchového otvoru stoprocentní neprodyšnost většinou z koženky či gumotextilu.

Pro české dudy je typický vlastní dvojdílný pohyblivý **měch – dmychák** (nejdůležitější součást nástroje), kterým se vhání vzduch do pytle, z kterého se rozvádí do hracích píšťal) většinou z kvalitní překližky síly 8, vyříznutý slzovitě podle šablony - s centrálním otvorem a rubovou klapkou pro regulaci vzduchu - spojený příklíženým zpevňovacím klínem a pantem a na vrcholu s provrtaným otvorem pro spojení s další částí nástroje. Obě části – ramena měchu roztažená - jsou potaženy včetně spojovacího pantu nalepenou vzduch nepropouštějící hovézinou (vepřovice pro svou pórovitost není vhodná). Po obvodu se ozdobně onýtuje.

Na závěr se přes střed přišroubuje **hák** ze silnější mosazi vytvarovaný pro připevnění řemínku k upevnění na paži. Na druhou stranu se přišroubuje **kus kůže** k provlečení řemínku k opasku hráče.

Poslední částí je vlastní **hlavička** v různých stylizovaných mutacích: v Čechách většinou v podobě kozí hlavy – broušená a vyřezávaná z lipového dřeva – s patřičným výrazem.

Na úplný závěr se do připraveného pytle vývodovými otvory musí namontovat **komponenty** (přilepené a zajištěné 8 šroubky), kterými bude vháněn vzduch z měchu a zadem vycházet do huku. Teprve do pytle s vývody se vsadí krček hlavičky a nástroj bude připraven pro finální sestavení. Pro kompletaci je nutno všechny spoje utěsnit obtočenou nití (někdy se, podobně u klarinetu, využívá korku, ale ten není tak dostupný a obtočená nit zcela splňuje stejná kritéria) . Posledním krokem je **nástroj zvukově oživit**: do melodické píšťaly se vloží **piskor** - ucpaná hliníková či mosazná trubička vypilovaná do kónického tvaru; do ní se vloží zpilovaný plátek, omotá se nití a nastává vlastní ladění do požadovaného tónu.

Kompletace:

- 1) předničku s piskořem vložit do pusu hlavičky upevněné ve vzdušníku
- 2) do prvního vývodu vzdušníku vložit huk: velký kříž, do něho nasadit krátič (též s plátkem) a spodní díl s roztrubkem
- 3) do druhého vývodu připevnit malý kříž se zpětnou klapkou (při hře nevpuští vzduch do měchu - stejný princip jako u měchu) a vlastní měch

Výroba klade na výrobce velké nároky; vyžaduje „přesné oko, pevnou ruku“, předpokládá řemeslnou znalost a zručnost: (práce se dřevem, kovem, kůží, rohovinou, krejčovství), cit pro finální dekorace a zejm. organologickou erudici. Dudy musí při krásném zvuku i krásně vypadat, vždyť jsou vizitkou a chloubou každého dudáka.

Miroslav Stecher - Nositel tradice lidových řemesel v oboru výroba lidových hudebních nástrojů, 2012

Miroslav Stecher vyrábí své dudy již přes 30 let. Naučil se na hrát jako dvanáctiletý v dětském folklorním souboru Jitřenka, kde byl jako tanečník. (Tento folklorní soubor, působící v 2. pol. padesátých let při Domu dětí a mládeže, jehož členy byli i Jaroslav a Josef Krčkoví, folklorista a historik prof. Jindř. Pecka, režisér Zdeněk Flídr, ovlivnil i řadu dalších: etablovali se z něho vedoucí dalších folklorních souborů, které v regionu působí dodnes.) Později přešel do Jihočeského písni a tanců Úsvit jako tanečník a šéf muziky a v roce 1968 po odchodu obou tehdejších úsvit'áckých dudáků neměl souboru kdo na dudy hrát, začal se ve hře zdokonalovat a stal se sólovým dudákem. V roce 1974 se soubor rozhodl pořídit si nové dudy od Karla Janečka z Vejprnic a zde začíná cesta Miroslava Stechrera coby výrobce dud: seznámil se s K. Janečkem, dojížděl za ním okoukávat, jak se vlastně dudy vyrábějí. To jej tak zaujalo, že je po létech začal stavět dudy sám. Podle jeho slov: „ Cesta to byla dlouhá, k výrobě tehdy neexistovala žádná dokumentace a nikdo nechtěl moc poradit“ a tak začínal, zkoušel a první nástroj prý „ to nebylo ono“. Vybavil si nezbytnou dílnu a začal jako hobby pro přátele a na přání dudy stavět.

Základní související organologická a folkloristická literatura

Čeněk Zíbrt:

Dudy staročeské i novější, ČL XIV, 1905

Hrály dudy, Praha, Československá akciová tiskárna, 1917

Jak se kdy v Čechách tancovalo, 1898

Pavel Číp:

České dudy (spoluautor J. Režný),

Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Salve Regina, 2006

Josef Režný:

Lidové hudební nástroje v Čechách.; rotaprint ÚKVČ, Praha 1975

Dudy a dudáci; katalog k mezinárodní výstavě dud, Volyně 1978

Škola hry na české dudy. Praha – KKS České Budějovice 1981

Naše prameny.; sborník písní z repertoáru Prácheňského souboru 1949-1989, Strakonice 1988

Po stopách dudáků na Chebsku, Cheb 1992

Der sorbische Dudelsack, Budyšín 1993

Jan Matásek – strakonický dudák, Praha 1999

Partitury dudácké muziky Prácheňského souboru 1949-1999, Strakonice 1999

Almanach Prácheňského souboru. Strakonice 1965, 1974, 1979, 1984, 1999

Mezinárodní dudácké festivaly, Strakonice 2002

Po stopách dudáků na Prácheňsku, Strakonice 2004

5000 let s dudami, Praha 2004

Co dudy mohou, dudáci zmohou, Strakonice 2006

Jaroslav Markl:

Dudy a dudáci: o jihočeských písních a lidové hudbě, Krajské nakl. Č. Budějovice, 1962

Česká dudácká hudba, Orbis, 1962

Dudy v české národní tradici, ÚKVČ, 1974

Lidové hudební nástroje v Československu: SPN, 1979

Dudy jako koncertní nástroj, NA/č.3, 1984

Dudácká dílna - sborník příspěvků

Dudy střední Evropy: Mezinárodní pracovní setkání dudáků a výrobců dud, 2. dudácká dílna Strakonice 1987, Muzeum střed. Pootaví

Dudácká dílna 1990: Sborník přednášek III. dudácké dílny, Muzeum středního Pootaví, 1990